

РЕЦЕНЗІЯ

кандидатки педагогічних наук, доцентки Садовець Олесі Володимирівни на дисертацію Петрової Софії Олексіївни на тему: «Тенденції розвитку дуальної системи вищої освіти Німеччини», подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки»

Вивчення матеріалів дисертаційного дослідження Петрової Софії Олексіївни, а також ознайомлення з науковими публікаціями дисертантки за обраною темою дають підстави констатувати, що у дисертаційному дослідженні проведено ґрунтовний науковий аналіз обраної теми, окреслено новизну опрацьованих питань, сформульовано наукові положення, узагальнення та висновки, що виносяться на захист. Дисертантка досягла поставлених перед собою завдань та цілей, роботу виконала на високому науковому та методологічному рівні. Такий загальний попередній висновок підтверджується відповідністю роботи основним вимогам, які висуваються до дисертацій означеної наукової спеціальності.

1. Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із відповідними планами галузей науки.

Актуальність дослідження зумовлена трансформацією європейського простору вищої освіти, зростанням вимог ринку праці до практичної підготовленості фахівців та необхідністю підвищення конкурентоспроможності випускників закладів вищої освіти. За цих умов особливого значення набувають освітні моделі, що забезпечують інтеграцію теоретичного навчання з професійною діяльністю, серед яких провідне місце посідає дуальна форма здобуття вищої освіти. Її реалізація сприяє формуванню професійних компетентностей, розвитку готовності здобувачів освіти до професійної діяльності та зміцненню взаємодії між закладами освіти й роботодавцями.

Важливим у цьому контексті є досвід Федеративної Республіки Німеччина, де дуальна система вищої освіти функціонує як цілісний інституційний механізм підготовки висококваліфікованих кадрів і забезпечує ефективний зв'язок між освітою та економікою. Осмислення теоретичних засад, організаційних моделей і механізмів її функціонування має важливе значення для педагогічної компаративістики та обґрунтування можливостей використання конструктивних ідей німецького досвіду в Україні.

Незважаючи на наявність значної кількості наукових праць, недостатньо дослідженими залишаються питання цілісного порівняльно-педагогічного аналізу розвитку дуальної системи вищої освіти Німеччини та визначення перспектив її адаптації у вітчизняному освітньому просторі. Це зумовлює необхідність комплексного дослідження зазначеної проблеми. З огляду на це, дисертація Петрової Софії Олексіївни є актуальною, доцільною та своєчасною.

2. Зв'язок роботи з навчальними планами, програмами й темами.

Дисертацію підготовлено відповідно до тематичного плану науково-дослідницьких робіт Хмельницького національного університету в межах науково-дослідницької роботи «Формування особистості як суб'єкта самотворення» (державний реєстраційний номер 0119U103663).

Тема роботи затверджена вченою радою Хмельницького національного університету (протокол № 3 від 27.10.2022 р).

3. Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в тому, що: *вперше* виявлено та обґрунтовано сучасні тенденції розвитку дуальної системи вищої освіти Німеччини, а саме: інституціоналізація дуальної системи вищої освіти як складової національної системи професійної підготовки; еволюція моделей дуальних освітніх програм у взаємозв'язку з розвитком ринку праці та регіональної економіки; посилення ролі соціального партнерства між закладами вищої освіти, роботодавцями та державними інституціями; розширення функціональної участі підприємств у формуванні змісту освітніх програм і результатів навчання; професіоналізація наставництва як ключового елемента забезпечення якості практичної підготовки; диверсифікація організаційних моделей дуального навчання у вищій освіті; інтеграція академічної підготовки з навчанням у процесі та через працю; посилення компетентнісної орієнтації дуальних освітніх програм; зростання значущості дуальної системи вищої освіти як інструмента регіонального розвитку та кадрової політики; *окреслено* можливості використання конструктивних ідей німецького досвіду розвитку дуальної системи вищої освіти в умовах українського освітнього простору з урахуванням інституційних, правових та соціально-економічних особливостей національної системи вищої освіти; конкретизовано умови та обмеження адаптації окремих елементів німецької моделі без механічного перенесення інституційних рішень; *удосконалено* критерії порівняння дуальної системи вищої освіти Німеччини та України; *подальшого розвитку набули* сутнісні характеристики та змістове наповнення поняття «дуальність»

як системоутворювального принципу інтеграції академічної підготовки та професійної діяльності, а також його інтерпретації відповідно до зарубіжної й української семантики; підходи щодо розвитку механізмів соціального партнерства та розроблення моделей участі роботодавців у підготовці фахівців у Німеччині. До наукового обігу введено нові персоналії, факти, поняття, теоретичні ідеї та підходи з проблем розвитку дуальної системи вищої освіти в Німеччині.

4. Нові факти, одержані здобувачкою.

Авторкою здійснено комплексний історико-педагогічний аналіз ідеологічних та виховних засад становлення дуальної освіти в Німеччині, розкрито роль ремісничих традицій, цехових норм і соціально-ціннісних орієнтацій у формуванні дуальної моделі професійної підготовки; проаналізовано сучасний стан упровадження дуальної форми здобуття освіти в Україні, обґрунтовано перспективні напрями її розвитку на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях, а також сформульовано пропозиції щодо вдосконалення нормативно-правового, інституційного та організаційного забезпечення дуальної системи вищої освіти. На окрему увагу заслуговує розроблення та упровадження методичних рекомендацій «Дуальна вища освіта в Німеччині» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти Хмельницького національного університету. У змісті методичних рекомендацій обґрунтовано генезу дуальної системи вищої освіти в Німеччині, історичні передумови формування дуального принципу, нормативно-правові та інституційні засади її функціонування, а також диференціацію моделей реалізації дуальних програм у німецькому освітньому просторі. Окреслено можливості використання конструктивних ідей німецького досвіду розвитку дуальної системи вищої освіти в умовах українського освітнього простору з урахуванням інституційних, правових та соціально-економічних особливостей; визначено перспективні напрями інституційного зміцнення дуальної вищої освіти в Україні.

Матеріали дисертації можуть бути використані в освітньому процесі закладів вищої освіти України під час викладання навчальних дисциплін і спецкурсів із порівняльної професійної педагогіки, педагогіки вищої школи, освітньої політики та управління освітою, забезпечення якості вищої освіти, а також у процесі розроблення й коригування освітньо-професійних та освітньо-наукових програм.

5. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Проведений аналіз змісту дисертаційного дослідження, а також публікацій Петрової Софії Олексіївни дає підстави для висновку про наукову обґрунтованість й достовірність викладених авторкою результатів. Акцентовані та обґрунтовані дослідницею суперечності підтверджують актуальність і недостатню розробленість проблеми дослідження у педагогічній науці і практиці. Беручи до уваги окреслені суперечності, дисертантка, на наш погляд, правильно визначила об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження.

У процесі дослідження авторка опрацювала велику кількість навчально-методичної та психолого-педагогічної літератури. На основі виваженого використання низки методів дослідження здобувачка комплексно підійшла до розв'язання завдань досліджуваної проблеми. Новизна і вірогідність загальних висновків дисертаційного дослідження авторки забезпечені методологічною обґрунтованістю вихідних положень; використанням адекватних методів дослідження. Усе це створило необхідні умови для оптимального вибору стратегії наукового пошуку та його ефективної реалізації. Зміст дисертаційного дослідження продуманий, включає важливі загальнонаукові, теоретико-методологічні та практичні питання щодо тенденцій розвитку дуальної системи вищої освіти в Німеччині, які логічно пов'язані між собою. Одержані дані та результати їх опрацювання вказують на ефективність обраної наукової траєкторії дослідження.

Для розв'язання поставлених завдань і досягнення мети на різних етапах наукового пошуку дисертанткою використано комплекс взаємодоповнювальних методів дослідження, зокрема теоретичних – аналіз, синтез, узагальнення, систематизація та порівняння для опрацювання наукової літератури з проблем дуальної системи вищої освіти, нормативно-правових документів, аналітичних звітів міжнародних і національних інституцій, а також для уточнення понятійно-категоріального апарату дослідження та виявлення основних наукових підходів до тлумачення принципу дуальності у вищій освіті. Компаративний аналіз використано з метою вивчення й узагальнення зарубіжного та вітчизняного досвіду розвитку дуальної системи вищої освіти, зіставлення організаційних моделей, механізмів взаємодії закладів вищої освіти й роботодавців, а також визначення спільних рис і відмінностей у функціонуванні дуальних освітніх програм у Німеччині та Україні. Історичний аналіз дав змогу простежити генезу становлення дуальної системи вищої освіти, виявити соціально-економічні, інституційні та культурні передумови формування дуальної системи професійної й вищої освіти в Німеччині, а також окреслити етапи її еволюції. З метою з'ясування структурних, змістових та організаційно-методичних засад функціонування

дуальної системи вищої освіти застосовано структурно-функціональний аналіз, який уможливив визначення ролі та функцій основних суб'єктів освітнього процесу, характеру їхньої взаємодії та механізмів координації у межах дуальних освітніх програм. Метод наукової екстраполяції використано для обґрунтування можливостей використання конструктивних ідей німецького досвіду розвитку дуальної системи вищої освіти в умовах українського освітнього простору з урахуванням його інституційних та соціально економічних особливостей. Пошуковий метод застосовано для формулювання узагальнених висновків, виявлення раціонального та практично ціннісного в наукових працях із порівняльної педагогіки, професійної освіти та освітньої політики. Емпіричні методи – спостереження, інтерв'ю та фахові дискусії з представниками закладів вищої освіти й підприємств-партнерів Німеччини – дали змогу отримати первинні дані щодо практик реалізації програм дуальної системи вищої освіти, уточнити результати теоретичного аналізу та забезпечити їхню емпіричну верифікацію.

Наукові положення, рекомендації та висновки, які містяться у дисертаційному дослідженні, пояснюються і обґрунтовуються з посиланням на джерельну базу, що включає законодавчі документи, наукову і методичну літературу.

6. Значення для науки і практики одержаних авторкою результатів.

Узагальнені положення та висновки дослідження можуть бути застосовані для обґрунтування організаційно-педагогічних механізмів впровадження дуальної форми здобуття вищої освіти в Україні, зокрема моделей співпраці між закладами вищої освіти та роботодавцями, організації практичної підготовки, наставництва та узгодження результатів навчання. Прогностичний потенціал дослідження зумовлений можливістю використання його результатів як теоретико-методологічного підґрунтя для подальших порівняльно-педагогічних розвідок у сфері дуальної системи вищої освіти, аналізу інституційних моделей інтеграції освіти та ринку праці, а також для підготовки й реалізації наукових досліджень магістрантами, аспірантами та докторантами.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Хмельницького національного університету (довідка № 141/112 від 30.12.2025), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 49/03-33 від 14.01.2026), Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка № 06/01 від 13.01.2026), Волинського національного університету імені Лесі Українки (довідка № 03-24/01/145 від 13.01.2026).

7. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Матеріали дисертації можуть бути використані в освітньому процесі закладів вищої освіти України під час викладання навчальних дисциплін і спецкурсів із порівняльної професійної педагогіки, педагогіки вищої школи, освітньої політики та управління освітою, забезпечення якості вищої освіти, а також у процесі розроблення й коригування освітньо-професійних та освітньо-наукових програм.

8. Оцінка змісту дисертації та її завершеність.

Текст дисертаційного дослідження зв'язний, цілісний, завершений, чітко структурований. Кожен наступний розділ чи підрозділ органічно пов'язаний з попереднім і доповнює його, що сприяло розкриттю теми дослідження, виконанню поставлених завдань, які є досить конкретні та відповідають поставленій меті дослідження. У дисертації здійснено теоретичне узагальнення поставленої проблеми дослідження та запропоновані практичні шляхи оптимізації процесу впровадження дуальної системи вищої освіти в Україні на основі використання референтного досвіду Німеччини. У дослідженні розв'язані усі поставлені дисертанткою завдання:

1. На основі аналізу стану наукової розробленості проблеми дуальної системи вищої освіти у зарубіжному та вітчизняному порівняльно-педагогічному дискурсі встановлено, що у зарубіжних дослідженнях вона розглядається як інституційно врегульований механізм узгодження інтересів освіти, економіки та сфери зайнятості, який функціонує на засадах нормативної визначеності, багаторівневої координації та соціального партнерства. Водночас у вітчизняній педагогічній компаративістиці переважає фрагментарне висвітлення дуальності як організаційної форми або експериментальної практики, тоді як системні порівняльні дослідження дуальної системи вищої освіти Німеччини та наукове обґрунтування можливостей її адаптації в Україні залишаються недостатньо розробленими.

2. Досліджено генезу, еволюцію та нормативно-інституційні засади дуальної системи вищої освіти в Німеччині. Встановлено її еволюційний характер, зумовлений розвитком дуальної професійної освіти та подальшою інституціоналізацією у сфері вищої освіти через створення дуальних університетів і впровадження інтегрованих моделей в університетах прикладних наук. Доведено, що стабільність функціонування дуальних програм забезпечується поєднанням нормативного регулювання, інституційної координації та сталого соціального партнерства. Визначено ключові принципи функціонування системи, зокрема нормативну

визначеність, багаторівневу координацію, соціальне партнерство та професіоналізацію наставництва.

3. Обґрунтовано, що сучасний розвиток дуальної системи вищої освіти Німеччини характеризується сукупністю взаємопов'язаних тенденцій, які забезпечують її інституційну зрілість і адаптивність. До провідних тенденцій віднесено інституційну диференціацію моделей, поглиблення інтеграції теоретичної та практичної підготовки, розширення партнерських мереж, посилення ролі роботодавців у підготовці фахівців, професіоналізацію наставництва, розвиток механізмів забезпечення якості, цифровізацію, інтернаціоналізацію та інтеграцію у регіональні інноваційні середовища. Встановлено, що їх реалізація сприяє підвищенню якості професійної підготовки та відповідності результатів навчання потребам ринку праці.

4. Визначено, що дуальна система вищої освіти в Україні перебуває на етапі становлення та інституційного формування, що відображається у переході від експериментальних ініціатив до нормативного впровадження. Виявлено фрагментарність нормативно-правового забезпечення, недостатню визначеність статусу здобувачів освіти, обмежену участь роботодавців і нестачу економічних стимулів. Типологізовано моделі реалізації дуальної освіти, серед яких найбільш перспективною визначено партнерсько-інтегровану модель, розвиток якої стримується інституційними та фінансовими обмеженнями.

5. Обґрунтовано можливості використання конструктивних ідей німецького досвіду у розвитку дуальної системи вищої освіти в Україні. Доведено, що їх реалізація передбачає не пряме запозичення, а поетапне формування національної моделі з урахуванням вітчизняних умов. Визначено пріоритетні напрями розвитку, зокрема посилення координаційних механізмів, розширення соціального партнерства, професіоналізацію наставництва, удосконалення фінансово-організаційного забезпечення та системи якості дуальних програм. Встановлено, що ефективність цього процесу залежить від узгодженої державної політики та підвищення інституційної спроможності закладів вищої освіти.

Перспективними напрямами дослідження є: поглиблений аналіз трансформації дуальної системи вищої освіти в умовах цифровізації та Industry 4.0, зокрема змін у змісті підготовки, форматах виробничого навчання та ролі цифрових освітніх платформ у координації взаємодії між закладами вищої освіти й роботодавцями; дослідження механізмів забезпечення якості дуальних програм, включно з інституційними моделями акредитації, системами оцінювання результатів навчання та професійних компетентностей здобувачів вищої освіти, а також питаннями відповідальності партнерів

дуальної системи вищої освіти; порівняльний аналіз німецької моделі дуальної системи вищої освіти з моделями інших країн ЄС та України, що дозволить виявити умови адаптації успішних практик до національних освітніх систем з урахуванням соціально-економічних, правових та культурних чинників; вивчення впливу дуальної системи вищої освіти на професійну мобільність і працевлаштування випускників.

Слід відзначити, що загальні висновки відповідають поставленим завданням, обґрунтованість і переконливість яких засвідчують самостійність і логічність суджень, достатню наукову підготовленість здобувачки. Позитивно оцінюємо представлену у додатках наукову інформацію, а таблиці увиразнюють уявлення про цілісність дослідження, проведеного дисертанткою. Список використаних джерел складено з дотриманням встановлених вимог.

Отже, після проведення детального аналізу можемо констатувати, що дисертаційна робота за своїм змістом, стилем викладу і розкриттям основних положень, висновками та результатами опрацювання здобутих даних є завершеним самостійним дисертаційним дослідженням.

9. Дискусійні питання і зауваження.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Петрової Софії Олексіївни, вважаємо за доцільне висловити окремі зауваження та побажання:

1. У процесі емпіричного дослідження дисертанткою було проведено інтерв'ювання представників закладів вищої освіти та підприємств як стейкхолдерів дуальної системи вищої освіти. Водночас, важливою групою стейкхолдерів є також здобувачі вищої освіти, позиція яких має суттєве значення для комплексного розуміння реалізації дуального навчання. Тому, на нашу думку, залучення цієї групи респондентів до інтерв'ювання дало б змогу отримати більш цілісне уявлення про практику впровадження дуальної форми навчання як у Німеччині, так і в Україні.

2. У таблицях 1.3.10–1.3.12 подано систематизацію критеріїв, на основі яких авторкою розроблено інструментарій інтерв'ювання. Запропоновані критерії є важливими для дослідження і створюють підґрунтя для всебічного аналізу дуальної системи вищої освіти. Тому, на нашу думку, доцільним було б подати узагальнену інформацію про результати інтерв'ювання відповідно до визначених критеріїв. У роботі ця інформація представлена фрагментарно у вигляді окремих цитат з інтерв'ю, однак відсутнє цілісне узагальнення відповідей із зазначенням кількості респондентів та аналізу результатів, що підвищило б аналітичну цінність дослідження.

3. У параграфі 3.3 дисертанткою визначено напрями розвитку дуальної системи вищої освіти в Україні з урахуванням досвіду Німеччини, що у роботі подано описово. Вважаємо, що значною перевагою роботи було б схематичне представлення цієї інформації у вигляді узагальнювальної схеми або таблиці, що дозволило б наочно співвіднести запропоновані напрями розвитку з відповідними елементами німецького досвіду, рекомендованими до адаптації в українському освітньому просторі. Таке схематичне узагальнення стало б своєрідним алгоритмом для реалізації цих напрямів розвитку дуальної освіти. Крім того, з огляду на виокремлення авторкою двох основних інституційних моделей дуальної вищої освіти в Німеччині – спеціалізованої та інтеграційної, – доцільним було б більш чітко обґрунтувати, яка з цих моделей є найбільш перспективною для адаптації в Україні або які аспекти кожної з них варто було б адаптувати для українського контексту.

4. З роботи очевидно, що дуальні програми вищої освіти у Німеччині реалізуються, в основному, на інженерно-технічних спеціальностях. Немає згадки про те, чи впроваджуються такі програми за гуманітарними ОП. Зважаючи на те, що в Україні дуальна форма вищої освіти практично відсутня на гуманітарних спеціальностях, аналіз відповідного німецького досвіду (за умови його наявності) був би актуальним.

Висловлені зауваження мають суто рекомендаційний характер, ніяк не знижують наукової цінності роботи й є приводом для наукової дискусії. У цілому рецензована робота вирізняється оригінальністю, глибиною теоретичного аналізу і новизною практичних напрацювань.

Констатуємо і той факт, що загальний об'єм основного тексту дисертації відповідає вимогам до написання наукових досліджень, які подаються на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта, педагогіка.

10. Відсутність порушення академічної доброчесності.

Дисертація є самостійним науковим дослідженням, в якій відображені власні ідеї і напрацювання авторки, що дозволило вирішити поставлені у роботі завдання. Робота містить теоретичні положення і висновки, сформульовані дисертанткою особисто. Використані в дисертаційному дослідженні ідеї і положення науковців мають відповідне посилання і використані з метою підкріплення ідей авторки.

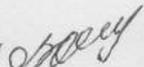
11. Загальний висновок.

Вивчивши подану роботу, ознайомившись з працями Петрової Софії Олексіївни та врахувавши актуальність теми, наукову новизну отриманих результатів й їх практичне значення зазначаємо, що дисертаційна робота «Тенденції розвитку дуальної системи вищої освіти Німеччини» є

завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагомe теоретичне й прикладне значення для розвитку педагогічної науки, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її авторка – Петрова Софія Олексіївна – заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта, педагогіка.

Рецензентка:

кандидатка педагогічних наук,
доцентка кафедри іншомовної освіти
і міжкультурної комунікації

Хмельницького національного університету Олесья САДОВЕЦЬ

Підпис засвідчую

Проректор з наукової роботи
Хмельницького національного університету
доктор технічних наук, професор

 Олег СИНЮК